

Колодяжний Максим Геннадійович,
завідувач відділу кримінологічних
досліджень Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник

ІНСТИТУТ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Корупція для України - явище, що протягом усього періоду незалежності держави заважає її розвиткові й реформуванню усіх без винятку сфер суспільного життя. За результатами соціологічних досліджень, здійснених останніми роками в Україні, найбільшими загрозами для держави, її національної безпеки поряд із зовнішньою військовою агресією є проблема корупції.

У преамбулі Конвенції ООН проти корупції, прийнятої резолюцією № A/RES/58/4 Генеральної Асамблеї ООН від 31 жовтня 2003 р., зазначається, що запобігання корупції має відбуватись за активного співробітництва не лише окремих країн, а й публічного й приватного секторів. До останнього відносяться громадянське

суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад. Окрім цього, Конвенція закріплює ст. 13 «Участь суспільства» та ст. 39 «Співробітництво між національними органами та приватним сектором», в яких наголошується на якнайширшому залученні населення до запобігання корупції. Звідси виходить, що обмежувати явище корупції фактично неможливо без активної участі у цьому процесі окремих громадян як потенційних учасників корупційних злочинних відносин.

Переваги залучення громадськості у всіх її проявах до справи запобігання корупції відповідають спрямованості стратегії «community policing» (громадська поліцейська діяльність) й полягають у такому: а) значне заощадження коштів державного бюджету через використання безкоштовної допомоги громадян та їх об'єднань;

б) налагодження партнерських відносин громадянського суспільства та його окремих інститутів з органами кримінальної юстиції;

в) підвищення довіри громадян до правоохоронних органів та держави загалом;

г) оптимізація діяльності органів кримінального переслідування;

д) зменшення робочого навантаження на працівників антикорупційних органів завдяки використанню додаткових сил добровольців та інших категорій громадян тощо.

На більш послідовне впровадження стратегії «community policing» у сфері запобігання корупції спрямоване передбачення в антикорупційному законодавстві України норми про діяльність викривачів корупції. Зокрема, у ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» 2014 р. надано визначення викривача корупції, яким є особа, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції, а також передбачений державний захист таких осіб. Зрозуміло, що вказана норма наразі є недієвою через низку об'єктивних і суб'єктивних обставин.

Для активізації інституту викривачів корупції в Україні потребує вивчення сучасного позитивного зарубіжного досвіду у вказаній сфері з метою його використання в українських правових і соціально-психологічних реаліях. Наприклад, у США вже майже півстоліття функціонують програми профілактики злочинності під назвою «Зупини злочинця» (Crime Stoppers). Вони передбачають грошове заохочення громадян у розмірі від 100 до 1 000 дол. США, які надають відомості про латентні злочини та осіб, причетних до їх вчинення. Інститут добросовісного інформаторства щодо загальнокримінальної злочинності вдало адаптується до сфери запобігання корупційним злочинам у цій країні. У США за надання інформації про вчинення певною особою корупційного злочину можна одержати від Федерального Бюро Розслідувань винагороду розміром до 25 тис. дол. США.

Упровадження інституту викривачів корупції успішно відбувається й на пострадянському просторі. Так, у Республіці Казахстан за надання інформації про корупційний злочин та осіб, винних у його скоєнні, свідомий громадянин може одержати від Агентства запобігання економічній і корупційній злочинності грошове заохочення, еквівалентне 550 дол. США. Подібна практика має місце й у багатьох інших країнах світу, де уряд, правоохоронні органи, інші центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, бізнес-кола зацікавлені у реальному обмеженні корупційних практик із широким залученням викривачів корупціонерів.

Зрозуміло, що в Україні, говорячи об'єктивно, успіхи щодо запобігання корупції є незначними, незважаючи на солідне антикорупційне законодавство, що формується з 2010 р., створення низки нових антикорупційних суб'єктів (НАЗК, САП, НАБУ, АРМА, антикорупційні суди, ДБР). Держава в особі усього чиновницького апарату, особливо ТОП-рівня, має припинити «окозамилювання» європейським й північноамериканським партнерам, а так само всьому українському суспільству своїми антикорупційними «досягненнями». Влада повинна усвідомити, що ефективність протидії корупції залежить від реальної на це політичної волі. В Україні досі не відбулося справжнього натискання на умовний антикорупційний спусковий гачок. Тому на озброєнні держави мають бути, у тому числі, доволі ефективні антикорупційні механізми, гідне місце серед яких посідає інститут викривачів корупції й корупціонерів.

Для активізації вказаного інституту в нашій країні пропонується:

а) створити нормативно-правову базу шляхом внесення доповнень до Закону України «Про запобігання корупції» 2014 р., а також прийняття відповідних підзаконних нормативно-правових актів. Для результативної діяльності викривачів корупції не достатньо лише однієї статті антикорупційного Закону;

б) розпочати реальне формування відповідної громадської думки та звиття інших соціально-психологічних заходів щодо зміни хибного стереотипу українців про їх пасивну участь у справі запобігання корупції;

в) покладання на усе суспільство, його окремі групи, окремих громадян відповідальності за успіхи у сфері протидії корупції. Адже держава не у змозі ефективно скорочувати це негативне явище лише власними силами і засобами без залучення населення, без активної громадянської позиції більшості членів суспільства, створення своєрідної суспільної критичної маси, яка б мала високий рівень сприйняття корупційних практик й не допускала б їх поширення в усіх сферах суспільного життя;

г) залучення до справи запобігання корупції бізнесменів, підприємців, меценатів та інших категорій громадян, які готові виділяти гроші для формування в Україні фонду матеріального заохочення викривачів корупції;

д) упровадження практики грошової винагороди осіб, які надали будь-які відомості про латентний корупційний злочин чи правопорушення. Розмір винагороди може прив'язуватись до тяжкості викритого корупційного злочину та категорії посади, яку обіймає викритий службовець-корупціонер;

е) створення реального механізму державного захисту осіб, які надали допомогу у викритті корупціонерів та їх незаконної діяльності;

є) упровадження у діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування України сінгапурського принципу «став чиновником - викрий двох друзів-корупціонерів»;

ж) надання викривачам корупції певних пільг у виді: переваг для кар'єрного зростання і просування по службі; преференцій при працевлаштуванні на різні посади органів державної влади і місцевого самоврядування, переводі на іншу посаду (досвід США, КНР, Сінгапуру).

Лише комплексний підхід запобігання корупції може гарантувати реальні результати цієї діяльності. Активність викривачів корупції (добросесних інформаторів), доповнена професійною роботою співробітників антикорупційних органів, має обов'язково поєднуватись з іншими, не менш дієвими антикорупційними запобіжними стратегіями. Такою вважається стратегія зменшення можливостей для учинення корупційних злочинів. Вказана стратегія включає підходи ситуаційного запобігання корупції (ускладнення реалізації корупційної мотивації; збільшення ризикованості діяльності корупціонерів; зниження вигідності для зайняття корупційними практиками; скорочення провокацій для державних службовців усіх рівнів; недопущення виправдовувальної психології корупціонерів); формування просторової антикорупційної концепції (посилення заходів запобігання у сферах, галузях й органах з найбільшими корупційними ризиками й втратами Державного бюджету); запровадження програм громадської антикорупційної варті щодо повідомлення громадянами про усі відомі факти корупції і громадським контролем відкриття відповідних кримінальних проваджень; використання сучасних технологій (відеоспостереження у службових кабінетах чиновників (практика Грузії); спрощення процедур надання адміністративних послуг) тощо.